

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti
Katedra za arhivistiku i dokumentalistiku

Irma Novalić

Arhiv u Dubrovniku – razvoj do pojave arhiva kao samostalne ustanove

Akademska godina 2014./2015

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti
Katedra za arhivistiku i dokumentalistiku
Diplomski studij

Diplomski rad

**Arhiv u Dubrovniku – razvoj do pojave arhiva kao samostalne
ustanove**

Irma Novalić

Rad je pohranjen u Knjižnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Rad sadrži: 37 stranica, 10 reprodukcija. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: arhiv, Dubrovačka Republika, dokumenti, kancelarija, notarijat

Mentor: dr. sc. Stjepan Ćosić

Ocjenjivači: dr.sc. Hrvoje Stančić i dr.sc Tomislav Ivanjko

Datum prijave rada: veljača 2015.

Datum predaje rada:

Datum obrane: 1. veljače 2016.

Ocjena: _____

Zahvala:

Veliku zahvalnost, u prvom redu, dugujem svom mentoru dr.sc.Stjepanu Čosiću koji mi je omogućio svu moguću literaturu i izvore koji su mi bili potrebni i uvijek izašao u susret s mojim pitanjima te mi pomogao sa svojim savjetima pri izradi ovog diplomskog rada.

Također, zahvaljujem se svojim kolegama i kolegicama koji su mi pomogli svojim savjetima i bili uz mene tokom cijelog studiranja, a posebno Tomislavu Plescu – hvala na poticanju i strpljenju.

I na kraju, najveću zahvalu i zaslugu za ono što sam postigla i za ono što jesam, pripisujem svojim roditeljima – Ankici i Nenadu, koji su mi uvijek bili najveća podrška i oslonac i bez kojih ne bih ništa postigla.

Hvala

vam

svima!

Sadržaj

1.	Uvod	6
2.	Statut kao svjedok vremena i povijesno vrelo.....	8
3.	Razvoj Dubrovnika.....	11
3.1	Nastanak i razvoj Dubrovačkog arhiva.....	12
3.1.1	Srednji vijek – Dubrovnik pod mletačkom vlašću	12
3.1.2	Tomazino de Savere.....	14
3.1.3	Odluke i uredbe o čuvanju arhivske građe	15
4.	Dubrovačka Republika.....	18
4.1	Ustroj.....	18
4.2	Dubrovačka Republika i Osmansko Carstvo	21
4.3	Arhiv Dubrovačke Republike	23
5.	Francuska uprava u Dubrovniku od 1808.-1814.....	25
6.	Dubrovnik pod vlašću Habsburgovaca	26
6.1	Josip Gelcich	29
7.	Dubrovački arhiv kao samostalna ustanova.....	30
7.1	Nadležnost Dubrovačkog arhiva.....	31
8.	Zaključak	33
9.	Literatura	35
9.1	Internetski izvori	36
10.	Popis slika.....	37

1.1.1.1

Sažetak

Već 1251. u Dubrovniku se spominju posrednici Svete Marije koji u riznici čuvaju gradske povlastice. Imenovanjem Tomanzina de Saverea državnim notarom, postavljeni su temelji uređenoj notarskoj i kancelarijskoj službi. Postavši Republikom, u Dubrovniku se povećao broj administrativnih poslova, ali i broj službenika u uredima. Gradivo Dubrovačkog arhiva čuva se stoljećima, ali bitan i najvažniji dio Dubrovačkog arhiva jest arhiv Dubrovačke Republike i francuske uprave. Nakon ukidanja Dubrovačke Republike i gubitkom državne samostalnosti u pitanje dolaze arhiv i arhivski dokumenti. Premda su od 1812. na području nekadašnje Republike trebali stupiti na snagu francuski zakoni, to moderno arhivsko zakonodavstvo nije primijenjeno, jer je Dubrovnik pao pod Habsburšku vlast koja je naredila da se arhivsko gradivo prenese u Beč. Područna nadležnost Državnog arhiva u Dubrovniku uspostavljena je nakon 1945. te je obuhvaćala teritorij tadašnjih kotara Dubrovnik i Korčula. Odlukom o određivanju područja na kojima arhivi vrše arhivsku službu utvrđena je nadležnost tadašnjega Historijskog arhiva u Dubrovniku na području općina Dubrovnik, Korčula i Lastovo. Kasnije je novim teritorijalnim ustrojem Republike Hrvatske, koji je temeljen na Zakonu o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj, proširena teritorijalna nadležnost Arhiva na čitav prostor Dubrovačko-neretvanske županije.

Ključne riječi:

arhiv, Dubrovačka Republika, dokumenti, kancelarija, notarijat

1. Uvod

Kroz ovaj rad cilj mi je prikazati razvoj Dubrovačkog arhiva kroz povijest. Kako se gradivo Dubrovačkog arhiva čuva stoljećima, s pravom možemo to gradivo smatrati samom srži današnjeg arhiva. U pravilu, ne možemo s preciznošću reći kada je nastao arhiv, jer svijest o važnosti spisa i dokumenata te njihovog čuvanja seže stoljećima unazad.

S obzirom na iznimnu povijest koju iza sebe ima jedan od najvećih i najbogatijih arhiva, misleći pritom isključivo na arhivsku građu, ovaj rad je zamišljen u nekoliko poglavlja i njihovih potpoglavlja u kojima će se povijesno popratiti zbivanja tog razdoblja kako bi se što jasnije moglo prikazati kako se to odrazilo na tadašnje državno uređenje, vlast, administraciju i ostale dijelove života i djelovanja u Dubrovniku.

U prvim poglavljima i potpoglavljima, nakon kratkog uvoda u Statut i općenitog povijesnog razvoja Dubrovnika, tema će se ticati razvoja grada u srednjem vijeku, tj. u vremenu pada Bizantskog Carstva i dolaska Mletačke vlasti u Dubrovnik, koja će tamo ostati sve do početka Dubrovačke Republike 1358. godine.

Jedan od prvih dokumenata koji se spominje iz razdoblja srednjeg vijeka je Statut grada Dubrovnika koji datiramo u 1272. godinu. Iako se smatra da je Dubrovački arhiv osnovan 1278. godine, postoje činjenice koje dokazuju da je on postojao i puno prije toga, ali ne u smislu klasičnog arhiva kakvog ga mi danas znamo. Stoga, na samom početku rada bit će riječi o jednom od najvažnijih sačuvanih dokumenata koji je ujedno i svjedok vremena, ali i povijesno vrelo informacija koje se tiču 13. st. u Dubrovniku. Radi se o Statutu grada Dubrovnika iz 1272. godine.

Na razvoj Dubrovačkog arhiva utjecali su brojni protagonisti. No, iako ih je bilo mnogo, u radu će biti spomenuti samo neki poput Tomazina de Saverea i Frane Gondole te Josipa Gelcicha, s obzirom da je velik broj notara i kancelarijskih djelatnika ostao najvjerojatnije nezabilježen.

Drugi dio rada bit će koncipiran kao pregled povijesti i razvoja arhiva za vrijeme Dubrovačke Republike od 1358. – 1808. U potpoglavljima dodirnut ćemo se odnosa između Republike i Osmanskog Carstva te jedne od većih cjelina unutar arhivske građe Dubrovačke Republike, a to je građa vezana za suradnju, trgovinu i političke odnose s Osmanskim Carstvom. Građa Dubrovačke Republike je iznimno bogata i vrijedna, no iako nije

preopsežna, sačuvana je u svom kontinuitetu tako da je teško naći sličan primjer u cijelom svijetu.

Godine 1808. Dubrovačka Republika pada pod francusku vlast i ostaje pod njom sve do 1814. U tom periodu dolazi do razvoja samog teritorija što se ujedno odrazilo i na povećavanje arhivske građe u obliku brojnih pisama i uputstava te posebnih tajnih registara. Velika količina arhivske građe bila je rezultat činjenice što Dubrovčani nisu ništa radili na povjerenje, već su isključivo sve pisali.

Povijest Dubrovnika kao samostalnog grada-države na istočnoj obali Jadrana trajala je sve do 31. siječnja 1808., kada je dekretom Napoleonove vojske ukinuta stoljetna Dubrovačka Republika.

Nekadašnje područje Dubrovačke Republike, slomom Napoleonove vojske, 1813. godine, dolazi pod austrijsku upravu, tj. postaje dio Habsburške Monarhije. Dubrovačko područje je pod Habsburgovcima bilo sve do kraja Prvog svjetskog rata.

Za vrijeme Habsburške vladavine, ali i za vrijeme francuske uprave, uništeno je mnogo knjiga tajnih senatovih zaključaka. U to vrijeme dokumenti se prenose iz arhiva u državne zgrade, ali vrlo površno, tako da je velik broj serija raskinut, dio dokumenata je izgubljen i sl.

Na kraju rada bit će riječi o događajima za vrijeme Prvog svjetskog rata te kako se to odrazilo na Dubrovački arhiv koji 1920. godine počinje djelovati kao samostalna ustanova u palači Sponza. Uz to spomenut ću i jednog od najvažnijih protagonista čije je djelovanje najviše utjecalo na razvoj Dubrovačkog arhiva.

2. Statut kao svjedok vremena i povijesno vrelo

Iako se smatra da je Dubrovački arhiv osnovan 1278. godine, on je postojao i puno prije toga. O tome svjedoče dokumenti sačuvani još od 1022. No, ti dokumenti ranijeg razdoblja ne sadrže toliko detalja kao dokumenti kasnijeg razdoblja. Među dokumentima koji govore mnogo o političkim, međunarodnim i trgovačkim vezama starog Dubrovnika našao se i Statut grada Dubrovnika iz 1272. godine.¹

Kako je Dubrovnik u 13. stoljeću postao jedno od najvažnijih pomorskih i trgovačkih središta u Sredozemlju tako su pomorcima, trgovcima, obrtnicima i poduzetnicima bili potrebni čvrsti zakoni i određeni propisi koji bi jamčili određenu dozu sigurnosti unutar međusobnih odnosa. Stoga je Veliko i Malo vijeće izglasalo Statut grada Dubrovnika.

Sam Statut važan je ne samo zbog propisa i sigurnosti, već i zbog izvora informacija u periodu od izglasavanja Statuta pa sve do pada Dubrovačke Republike 1808. godine.²

Statut je bio podijeljen na osam knjiga od kojih je svaka regulirala određeno područje prava. Prva je knjiga imala trideset četiri glave kojima su se regulirale dužnosti i prava kneza, vijeća, komunalnih ustanova, svećenika, nadbiskupa te Crkve. Druga knjiga Statuta sadržavala je trideset tri glave koja je obuhvaćala obrasce prisega koje su morali polagati razni državni službenici, dok je treća knjiga sa svojih šezdeset i jednom glavom regulirala ustroj sudova te je sadržavala odredbe građanskog prava. Četvrta knjiga je imala osamdeset glava, a ticala se obiteljskog i nasljednog prava, posebno po pitanju miraza. Peta i šesta knjiga imale su po četrdeset pet glava. Peta knjiga je obuhvaćala zakone o nekretninama, a šesta knjiga kazneno pravo. Zadnje dvije knjige sa šezdeset sedam i devedeset devet glava tiču se pomorskog prava i dopuna zakona za prethodno navedene knjige.

Osoba zbog koje je Statut postao zakonodavan je Frano Gondola. On je djelovao kao pravnik i diplomat u Dubrovniku sredinom 16. st.

Iako Statut u vrijeme Dubrovačke Republike nije bio tiskan, postojali su brojni primjerci koji su bili rukom pisani. Tokom vremena, prvi primjerak Statuta iz 1272. se izgubio, ali postoji njegov prijepis iz 14. stoljeća koji se i danas čuva na pergamentu u Državnom arhivu u Dubrovniku.³

¹ ŠUNDRICA (1972.) 23-35

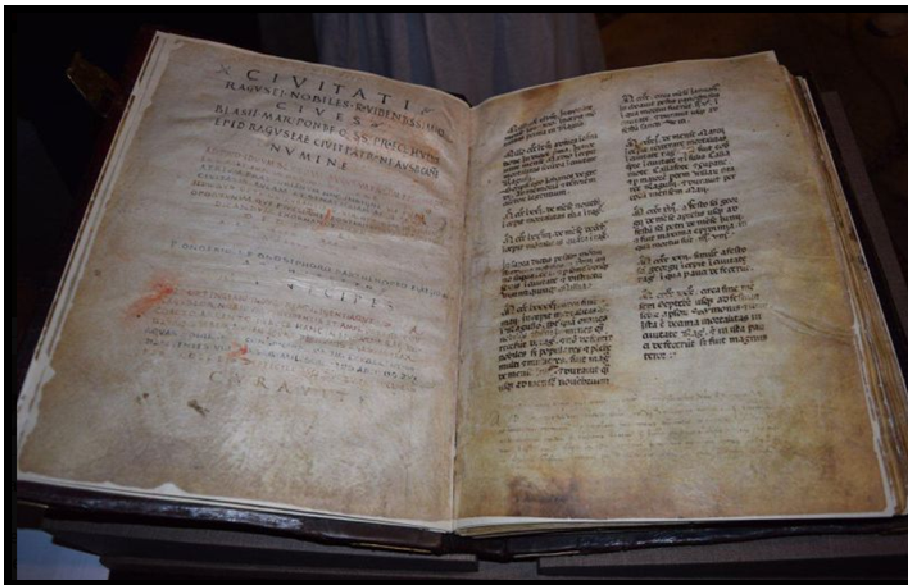
² ĆOSIĆ (2003.)b 297-299

³ Ibid

Iz svega navednoga vidljivo je da je Statut grada Dubrovnika bio svojevrsni početak razvoja Dubrovačkog arhiva s obzirom na njegove propise i zakone koji su zahtjevali određenu dokumentaciju koja se zatim čuvala po uredima, kabinetima i sl. Osim toga, za početak Dubrovačkog arhiva, kako je već spomenuto, uzima se 1278. godina, koja je ujedno i prijelomna godina u povijesti razvoja Dubrovačkog arhiva, s obzirom da je u to vrijeme, kako kaže dr. Zdravko Šundrica: „(...) podržavljena notarska služba.“⁴

Činjenica je da Statut grada Dubrovnika predstavlja neprocjenjivo vrelo informacija „(...) za našu povijest, a njegove norme dokaz su visokog stupnja civiliziranog života koji su dosegli stari Dubrovčani.“⁵

U tekst Statuta upisane su i odredbe o ponovnoj izgradnji grada nakon što je 1296. izgorio u požaru. Lonza u svom tekstu kaže: „Statut je tako bio i knjiga u koju se pohranjivalo kolektivno pamćenje dubrovačke zajednice. Zabilješke kancelara o nekom bitnom događaju, jednostavni sitni crteži perom (ljudska glava, ptica) uneseni u nekom trenutku dokolice, a osobito često ručice s kažiprstom uperenim prema nekom važnom i često potrebnom statutarnom poglavlju ganutljivi su tragovi onih koji su se Statutom stoljećima koristili.“⁶

Slika 1. Restaurirani Statut Grada Dubrovnika.

⁴ ŠUNDRICA (1972.) 23-35

⁵ ČOSIĆ (2003.)b 297-299

⁶<http://www.matica.hr/vijenac/485/Dubrova%C4%8Dki%20statut,%20dionik%20europske%20pravne%20ba%C5%A1tine%20i%20knjiga%20svih%20zakona/>

Slika 2. Dio iz restauriraniog
Statuta Grada Dubrovnika

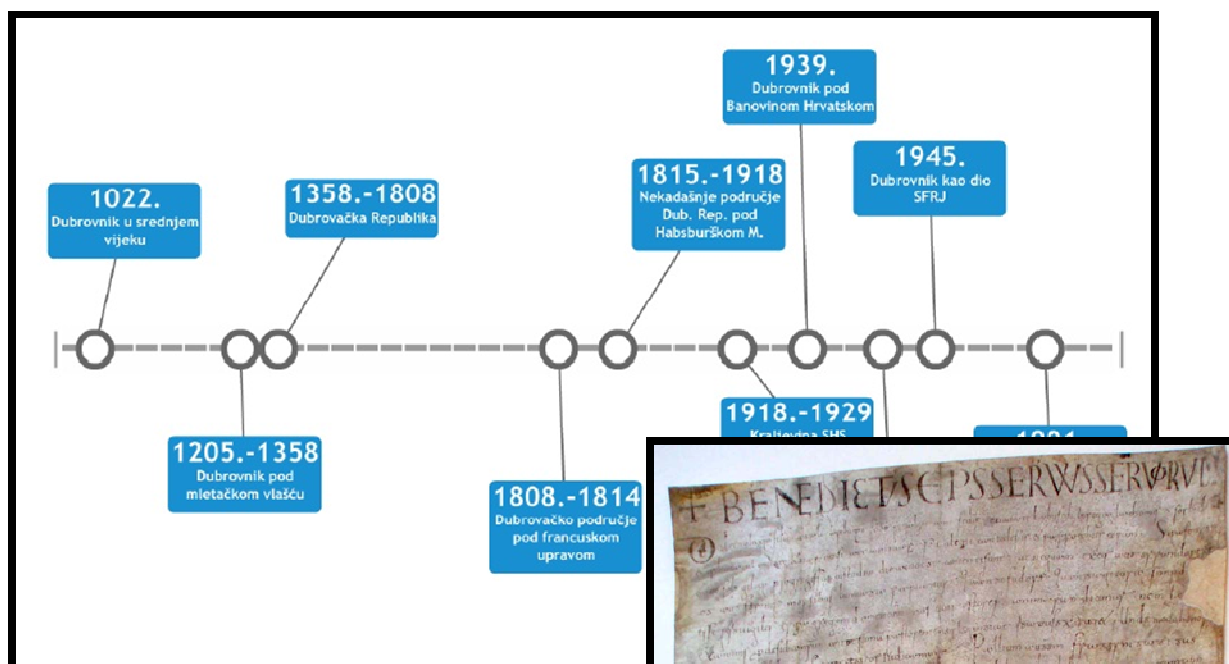
3. Razvoj Dubrovnika

Od samih početaka Dubrovnik je imao jake političke i trgovačke veze sa svim zemljama na Balkanu i u zapadnoj Europi. To je dovelo do sklapanja mnogih ugovora i raznih prijepiski između tadašnjih državnih zastupnika i poslanika u spomenutim krajevima. Svi ti ugovori, zapisi, bilješke, izvještaji, povelje i sl., prikupljali su se u Dubrovačkom arhivu koji je bio na putu svog postanka.⁷

Godine 1358. prestaje vrhovna vlast Venecije nad Dubrovnikom. Od tada pa do 1526. Dubrovnik priznaje hrvatsko-ugarskog kralja, a više stoljeća plaćao je danak i moćnim turskim sultanima. Ipak, najkasnije od početka 15. stoljeća, Dubrovnik s punim pravom možemo nazivati republikom - samostalnom, suverenom i međunarodno priznatom državom. Širom Mediterana i Europe, Dubrovačka je Republika, tijekom više stoljeća imala svoje konzulate i druga diplomatska predstavništva na dvorovima mnogih stranih vladara. Brojni tragovi ovih kontakata - upute poslanicima, pisma konzulima, ali i povelje raznih onovremenih europskih i svjetskih državnika, kraljeva i careva, od Španjolske, Vatikana, Austrije, Turske, preko vladara Njemačke, Francuske, Engleske, pa sve do Rusije i Sjedinjenih Američkih Država, brižno se čuvaju u Dubrovačkom arhivu.⁸

⁷ <http://www.dad.hr/povijest.php>

⁸ <http://www.dad.hr/povijest.php>

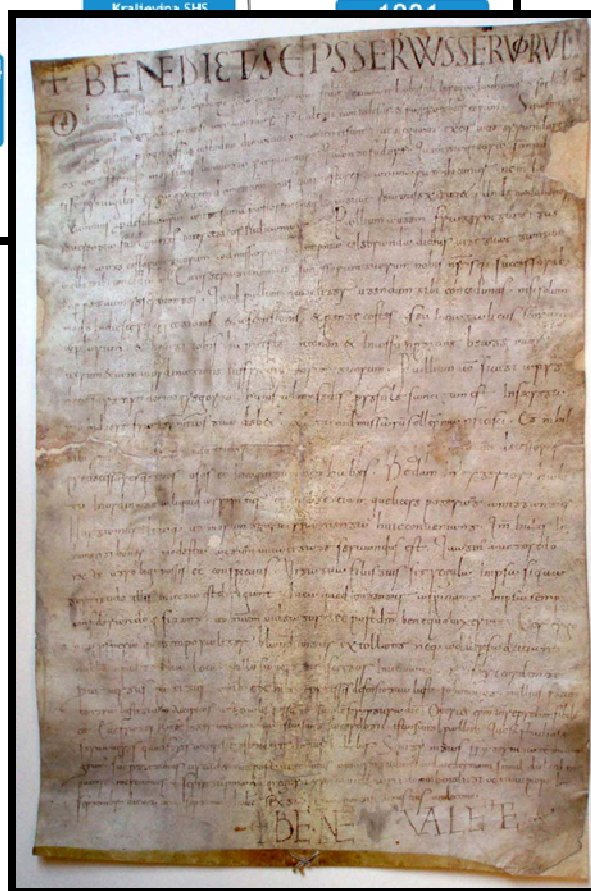

Slika 3. Tijek suvereniteta nad Dubrovnikom

3.1 Nastanak i razvoj Dubrovačkog arhiva

3.1.1 Srednji vijek - Dubrovnik pod mletačkom vlašću

Kako se Bizantsko Carstvo raspalo 1204. Godine, Dubrovnik je, kao i mnogi drugi gradovi, pao pod vlast Mletaka. Za vrijeme njihove vladavine, oni su kao svog predstavnika i kneza postavili Lelovella o čemu

svjedeče broji sačuvani spisi i dopisi. Nakon njega izmjenili su se na poziciji kneza i Lorenzo Quirini te Ivan Dandolo. Nakon njihove smrti, Mleci su imali praksu mijenjati knezove svake dvije godine te se to nastavili sve do 1358., tj. do kraja mletačke vlasti u Dubrovniku.⁹

Smatra se da počeci Dubrovačkog arhiva sežu sve do 1022. godine kada je sačuvana originalna bula pape Benedikta VIII. Tom bulom je papa Benedikt VIII. dubrovačkom nadbiskupu udijelio palij. Razvoj Dubrovačkog arhiva možemo pratiti putem raznih isprava koje su i dan danas ostale sačuvane u spomenutom arhivu. Mnoge od tih isprava nastale su u

⁹ FORETIĆ (1980.)

Dubrovniku, ali postoje i one, poput bule pape Benedikta VIII., koje su nastale van Dubrovnika, ali su sačuvane u nj.¹⁰

Samo godinu dana starija, iz 1023., sačuvana je isprava o osnutku benediktinskog samostana na Lokrumu.

Iako nije sačuvana u originalu, već u prijepisu iz 12. st. spomenuta isprava je od velike važnosti iz razloga što je smatramo **Slika 4.** Najstariji dokument u Arhivu, Bula pape Benediktra VIII, prvom ispravom koja je sastavljena i sačuvana u Dubrovniku, datira iz 27. 9. 1022.

Iz ovoga je vidljivo kako je Dubrovnik još od 11. stoljeća imao organizirano tijelo koje je skrbrilo i pohranjivalo isprave nastale u tom vremenu. To organizirano tijelo možemo nazvati notarskom službom koja u Dubrovniku djeluje od 11. stoljeća pa sve do 13. Osobe koje su djelovale unutar te notarske službe bili su svećenici. Među prvim notarima, tj. notarima općine (communis notarius) spominje se Marko još 1168. godine. Ubrzo je došlo do toga da su notari morali biti pravno školovani. To je dovelo do svojevrsnog problema jer školovanih notara nije bilo u Dubrovniku već u Italiji, pa su u Dubrovnik dolazili talijanski notari.¹² Uz to došlo je i do sve većeg zamaha trgovine koji je utjecao i na osnutak Dubrovačkog arhiva. To je dovelo do toga da su 1278. dubrovačke vlasti zbog povećanja broja trgovačkih i drugih poslova, koji su se sklapali u pisanom obliku, odlučile utemeljiti komunalnu notarsku službu te je za prvog javnog notara imenovan učeni Talijan Tomasino de Savere tj. Tomazino de Savere.¹³

Uz sve spomenute dokumente koji su sačuvani u Dubrovačkom arhivu, najvažnija je ipak uputa. Ta uputa koja sadrži tri pečata dubrovačkih rektora potvrđuje da se Dubrovnik podvrgava kralju te da priznaje njegovu vlast te da mu obećava vojnu pomoć. Dubrovnik je uputu dobio 11. travnja 1358., te ona svjedoči o kraju mletačke vlasti u Dubrovniku.¹⁴

Razvoj arhiva odvijao se zajedno s rastom notarske i kancelarijske službe te razvojem državnih ustanova od 13. stoljeća. Dok su notari bili u svojoj službi i obavljali svoje dužnosti, oni su ujedno bili zaduženi i za notarske knjige koje su čuvali kod sebe sve do završetka njihove službe. Nakon toga, dubrovačka vlada je zahtjevala da se notarske knjige predaju.¹⁵

¹⁰ FORETIĆ (1959.)

¹¹ Ibid

¹² FORETIĆ (1959.)

¹³ <http://www.dad.hr/povijest.php>

¹⁴ FORETIĆ (1980.)

¹⁵ FORETIĆ (1959.)

3.1.2 Tomazino de Savere

Vrsni i savjesni notar T. de Savere vrijednim je radom udario solidne temelje dobrom vođenju knjiga te razdvojio notarijat od kancelarije. On je djelovao u Dubrovniku od 1278. - 1286. I za to vrijeme je čuvao najstarije arhivske knjige. S obzirom na veliki opseg posla, zaposlio je pomoćnike, ali je i dalje on bio zadužen za sve.

Kad je 1284. godine došla nova reforma, po kojoj je kancelarija odvojena na kancelariju i notarijat, Savera je bio zadužen za oboje.

Od Tomazina de Saverea potječu prve arhivske knjige notarskih koncepata tzv. imbrevijatura. U želji da si olakša posao, on je podijelio svoj posao u svrhu lakše evidencije. To je učinio na način da je za svaku struku imao poseban svezak papira, što znači da su u jednom svesku bila samo npr. sudska ročišta, u drugom trgovačko-poslovne zadužnice, u trećem javni oglasi vezani za nekretnine, u četvrtom o stupanju u zanat i u petom svesku su bili spisi vezani samo za presude. Ovakva organizacija mu je omogućila brz pronalazak određenih dokumenata - kasnije više nisu radili na njegov način već su te svezke uvezivali u knjige u kojima je sve bilo pomiješano.

S obzirom na spomenuto, knjigama su se davala određena imena koja nisu bila direktno vezana sa sadržajem već su mu samo približno odgovarala.

Najstarija takva de Savereova knjiga zove se Praecepta rectoris i u skladu s imenom trebala bi sadržavati samo kneževe naloge, no ona je sadržavala i sudska ročišta, sudske prijave i izjave svjedoka što potvrđuje tvrdnju da su spisi u bili pomiješani.

Druga najstarija knjiga po uzoru je na najstariju jer, iako se zove Debita notariae, zapravo najmanje sadrži zadužnice.

Za razliku od prve dvije, treća knjiga Liber de sententiis et testamentis (Knjiga mišljenja i oporuka).¹⁶

Najveći broj arhivskih knjiga i spisa, napose iz starijeg perioda, pisan je na latinskom jeziku, koji je tada bio službeni diplomatski jezik, ali ima i puno dokumenata na talijanskom i hrvatskom jeziku, te na turskom (preko 15.000 turskih akata) te u nešto manjem broju na španjolskom, arapskom, portugalskom, francuskom, njemačkom, grčkom, hebrejskom, ruskom i armenskom jeziku.¹⁷

¹⁶ FORETIĆ (1980.)

¹⁷ <http://www.dad.hr/povijest.php>

3.1.3 Odluke i uredbe o čuvanju arhivske građe

S obzirom na količinu, veličinu i na važnost arhivske građe Dubrovačkog arhiva, s vremenom su donesene razne odluke i uredbe o čuvanju arhivske građe. Te odluke se počinju javljati početkom 14. stoljeća te ih možemo pratiti sve do pada Republike. Iz tih odluka vidljivo je da je državna vlast bila svjesna važnosti dokumenata koje je posjedovala te je zbog toga među prve odluke uvrstilo to da se imenuju službenici čija je zadaća bila voditi brigu o notarskim i kancelarskim registrima.

Uredba iz 1473. godine je važna po pitanju razvoja središnje administracije u Dubrovniku. Tom uredbom bira se poseban kancelar koji je zadužen za sudbene i kriminalne poslove. Uz spomenuto, iz ove uredbe saznajemo na koji način su se isplaćivali notari, kancelari i sl, te je vidljivo da se u toj uredbi ne spominju tajnici i u skladu s tim se može zaključiti da najvjerojatnije tada još nisu bili ni imenovani iako se prvi dubrovački tajnik spominje još 1448. godine nakon donošenja *Reda kancelarije*.¹⁸

11. veljače 1493., donesena je odluka koja se ticala ustrojstva tajništva. Senatskom odlukom tajnička služba se u potpunosti odvaja od notarske i kancelarijske te je njome u potpunosti definirano koje su to dužnosti, ovlasti i status tajnika. Osim što je morao imati ključ ormara notarijata koji nitko drugi nije smio otvarati, morao je i voditi zapisnike, sastavljati odredbe i odluke te voditi posebnu knjigu uputa koje je izdao Senat.

Iz ovoga je vidljivo da je Dubrovnik već krajem 15. stoljeća imao uređenu ne samo notarsku i kancelarijsku, već i tajničku službu što je dovelo do razvoja upravne strukture Dubrovačke Republike.¹⁹

Senat je početkom 1508. donio odluku o zaštiti arhivske građe u Nadbiskupskom arhivu, jer je su dobili informaciju kojom se tvrdilo da se u nadbiskupskom arhivu loše čuvaju dokumenti, tj. registri, te da su u dosta lošem stanju jer su oštećeni, poderani i da su mnogima kvinterni istrgnuti i to stoga što nitko nije zadužen da o njima vodi brigu, kao što je to slučaj s registrima državne notarije i kancelarije i drugih ureda.

Zato je Senat morao intervenirati i naredio je, uz suglasnost nadbiskupskog vikara, da čuvanje tog arhiva bude povjereno brizi jednog dobrog svećenika. Svećenika je izabrao Senat na jednoj od svojih sjednica. Uz to, Senat je odredio da se u nadbiskupskoj palači pronade prikladno mjesto gdje će relikvije, dokumenti i registratori stajati pod ključem kako bi se

¹⁸ ĆOSIĆ (1994), 123-145

¹⁹ Ibid

poboljšala briga o istim. Nažalost 1677. izbio je požar u kojemu je čitav Nadbiskupski arhiv izgorio.²⁰

Postojale su i odluke koje su branile ulazak u notarijat i kancelariju, kao i pregledavanje spisa i registra koji ih se ne tiču. 1514. godine Malo vijeće je donijelo odluku po kojoj su u notarijat i kancelariju smjeli ulaziti samo državni službenici, dok bi svi ostali bili kažnjeni.²¹

Godine 1599. donešena je još jedna vrlo važna odredba. Te godine Senat je donio odredbu koja je po prvi puta spominjala pojam *arhiv*. Iako taj pojam tada nije obuhvaćao arhiv kakav mi poznajemo danas, bio je od značenja s obzirom da se odnosio na zbirku dokumenata koji su sastavljeni od najvažnijih isprava, privilegija, potvrda, darovnica i sl. što ih je dobila Dubrovačka Republika. Svi ti dokumenti trebali su služiti *vječnom sjećanju*.²²

Još jedna odluka Malog vijeća iz 1640. ticala se zaštite arhivske građe. Spomenuta odluka odnosila se na granice unutar notarijata i kancelarije preko kojih se nije moglo prelaziti, tj. ulaziti.²³

Od sredine 18. stoljeća važnost tajnika u arhivu postaje sve veća, te je iz tog razloga Senat 1748. godine donio odluku kojom su tajnici bili dužni senatorima dati na uvid ili u obliku prijepisa svaki dokument koji ih je zanimalo.²⁴

U želji da sve najvrjednije isprave budu na jednom mjestu, Senat je 1760. godine odlučio dio arhiva koji se nalazio u riznici prebaciti u posebnu prostoriju koja se nalazila u tajništvu. Godinu dana kasnije Senat je ovu odluku popratio još jednom kojom se cijeli arhiv prebacio u tajništvo, a ključevi su bili u posjedu samo tajnika i njihovih suradnika, tj. podtajnika. To je dovelo do toga da je donešena odluka kojom više ni knez niti bilo tko drugo nije imao pravo pregledavati arhivske spise i dokumente.²⁵

Zanat uvezivanja knjiga u Dubrovniku je bio vrlo razvijen. Prvi put je zabilježen 1499. *ligator librorum*, a 1458. *magister ad ligandum libros*. Ovakvi se uvezivači knjiga spominju od 16. st. do pada Republike. Oni nisu samo popravljali i uvezivali knjige nego su pripremali i nove knjige za potrebe dubrovačkih registratora. Bila je prava sreća dobiti dozvolu od Vlade za popravak knjiga, jer je bilo mnogo natjecatelja za taj posao. Za uvezivanje i popravak registraturnih knjiga trošila su se pozamašna sredstva, pa je Senat za takve izdatke davao posebna ovlaštenja Malom vijeću. Tako je 21. listopada 1525. ovlastio Malo vijeće da da

²⁰ MUSTAĆ (1994.) 19-23

²¹ ĆOSIĆ (1994), 123-145

²² Ibid

²³ ŠUNDRICA (1972.) 23-35

²⁴ ĆOSIĆ (1994), 123-145

²⁵ Ibid

popraviti, prevezati, ukoričiti i opremiti sa svim potrebnim stvarima registre notarijata i kancelarije (*reparari, religari, coperiri et aptari omnibus neccesariis*). Određuje se dalje da se za te popravke, poveze, korice i drugo smije izdati potreban novac (*pro reparaturis, ligaturis, coperturis*). U arhivskoj seriji *Detta* (troškovi) može se utvrditi kada je koji registar popravljen ili uvezan i uz koju cijenu. Ovakva briga za registraturnu i kasnije arhivsku građu znamo je utjecala na sačuvanost građe Dubrovačke Republike.²⁶

U odluci Senata od 21. svibnja 1599. po prvi put se spominje termin "ARCHIVIUM", kad je gradskim providnicima naređeno da formiraju arhiv (*pro conficiendo archivium*), dok se termin "Publico archivista" spominje u odluci Senata od 22. rujna 1783. Tom prigodom Senat je prihvatio i potvrdio prijedlog da se imenuju tri plemića koji će što prije sakupiti sve privilegije, spise i pisma izdana u korist grada (*concernent' la cauzione délia nostra citta*), a koje potječu od bilo kojeg pape, kralja, kardinala ili vladara, i one koji se nalaze u svetim moćima (relikvijama) i one u državnoj riznici ili na bilo kojem drugom mjestu. Kada ih sakupe, neka ih dadu pažljivo prepisati čitkim rukopisom.²⁷

Godine 1599. Senat je donio uredbu o završetku arhiva. U principu se radilo o nastojanju da se kompletiraju takozvane knjige dubrovačkih povlastica. Arhivistički je doduše zanimljivo da se u ovoj relativno kratkoj uredbi dosta sustavno razlučuju povlastice od drugih spisa i pisama. Također treba uočiti da se u ovoj uredbi izrazita briga posvećuje sređivanju isprava i knjiga po utvrđenim načelima. I ta su načela arhivistički zanimljiva; iako tada arhiv nije imao današnje funkcije, značajno je da su isprave i knjige trebale biti razvrstane na svoj način po provenijenciji, koja dakako nije artikulirana po institucijama. U zasebne knjige trebalo je prepisati povlastice dobivene u Rimu, Ugarskoj, Španjolskoj (zajedno s Napuljem i Sicilijom), Turskoj te od drugih vladara (ove su povlastice, kao manje značajne, mogle biti sve u jednoj knjizi).²⁸

²⁶ MUSTAĆ (1994.) 19-23

²⁷ MUSTAĆ (1994.) 19-23

²⁸ ŠOLJIĆ (2000.) 219-234

4. Dubrovačka Republika

Temelj gospodarskog napretka i ekonomije u Dubrovniku bili su pomorstvo i trgovina koji su Dubrovniku omogućili veze sa Italijom, Španjolskom pa čak i sa islamskim državama.²⁹

Godina 1358. bila je prijelomnica u dubrovačkoj povijesti jer je do te godine Dubrovnik bio pod mletačkom vlašću. Novonastale političke prilike pogodovala su oslobođenju od Mletaka, s obzirom da je Venecija izgubila dio jadranske obale u ratu s hrvatsko-ugarskim kraljem Ludovikom I. U tom trenutku, Dubrovnik priznaje kralja te stječe vlastite atribute državnosti - teritorij, grb, zastavu i vlastiti monetarni sustav. To je dovelo do toga da se dubrovačka komuna od polovice 14. st. počinje nazivati republikom.³⁰

4.1 Ustroj

Ustroj administracije u Dubrovačkoj Republici dijelio se na nekoliko poslova i izvršitelja:

- Javno-pravni poslovi i sudbeni
- Privatno-pravni poslovi
- Državno-upravni poslovi
- Sastavljanje korespondencije koja se vodila s turskim vlastima

Kancelari su bili zaduženi za javno-pravne i sudbene poslove, notari za privatno-pravne, a tajnici za državno-upravne poslove. Dragomani, tj. prevoditelji i tumači su bili zaduženi za komunikaciju s Osmanlijama.³¹

Pod talijanskim imenom *Repubblica di Ragusa*, Dubrovačka Republika bila je patricijska republika na istočnoj obali Jadranskog mora sa središtem u gradu Dubrovniku. S obzirom da je po uređenju bila republika, vlast je imala vlastela koja je bila okupljena u Velikom vijeću.³²

Aristokratsko-republikanski sustav koji je ozakonjen na samom početku Republike, nije se mijenjao do njenog pada. To je dovelo do toga da je sva vlast u Gradu i Republici bila

²⁹ LUČIĆ (1978.-1979.) 31-32

³⁰ http://www.historiografija.hr/hz/1978/HZ_31-32_5_LUCIC.pdf

³¹ ĆOSIĆ (1994), 123-145

³² <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/dubrovačka-republika/>

u rukama Velikoga vijeća (*Consilium maius*). Zadaci Velikog vijeća bili su donošenje zakona, rješavanje državnopravnih pitanja te biranje svih magistrata i službenika.

Uz Veliko vijeće postojalo je i Vijeće umoljenih (*Consilium rogatorum*), tj. Senat i Malo vijeće (*Consilium minus*). Senat je djelovao kao operativno političko tijelo, koje je imalo pravo određivati smjernice i voditi konkretne poteze koji su bili vezani za unutarnju i vanjsku politiku, dok je Malo vijeće bilo zaduženo prvenstveno za unutarne komunalne poslove.

Dubrovački knez (*Rector*) predsjedavao je svim vijećima predstavljajući svojom funkcijom državni suverenitet i njegov mandat trajao je svega mjesec dana. Lokalne teritorijalne jedinice unutar Dubrovačke republike bile su

- knežije (Konavle, Župa dubrovačka, Dubrovačko primorje, istočni dio Pelješca, Mljet, Lastovo i Elafitski otoci) i
- kapetanije (Cavtat, te Janjina i Trstenica na srednjem i zapadnom dijelu Pelješca), kojima su se granice tijekom stoljeća donekle mijenjale.

Upravnu i sudbenu vlast u knežijama i kapetanijama obnašali su plemići – kneževi i kapetani, izabrani na godinu dana. Najsnažniji gospodarski, politički i kulturni uspon Republike uslijedio je početkom XV. st.³³

Postavši Republikom, u Dubrovniku se povećao broj administrativnih poslova ali i broj službenika u uredima. To je dovelo do toga da je proizašao veliki broj arhivske građe koja danas tvori jezgru Dubrovačkog arhiva.³⁴

S povećanjem građe povećavale su se i ovlasti tadašnje tajničke službe kao i kancelarije. Dr.sc. Stjepan Ćosić u svom članku *Prinos poznavanju tajništva i arhiva Dubrovačke Republike* piše: „Na prvi spomen tajnika nailazimo u "Redu kancelarije" (*Ordo Chancellariae*) izglasanom 20.3.1428. Na temelju ove važne odluke organizirana je djelatnost dubrovačkog notarijata i kancelarije.“³⁵

Iako se cijela služba nazivala kancelarijskom, ona je bila podijeljena na dva službenika unutar kancelarije i dva službenika unutar notarijata koji su se vodili pod nazivom tajnika. Njihova zadaća je bila pisanje zapisnika Senata i Malog vijeća, dok su kancelari imali povjerljiviji posao poput čuvanja svih ključeva i dokumenta.³⁶

³³ <http://hebeta.lzmk.hr/natuknica.aspx?id=16442>

³⁴ ĆOSIĆ (1994), 123-145

³⁵ ĆOSIĆ (1994), 123-145

³⁶ Ibid

4.2 Dubrovačka Republika i Osmansko Carstvo

Dubrovački procvat nastupio je u doba prodora Osmanlija. Polovicom 15. stoljeća Dubrovačka Republika je potpisala bilateralni ugovor s Osmanlijama, po kojem su se oni obvezali Republici da će čuvati njihovu sigurnost i mir, a njezinim trgovcima će omogućiti siguran prolaz kroz osmanske krajeve. S druge pak strane, Republika se obvezala na godišnji dar, kao znak lojalnosti sultanu. Dubrovčani su sultanu plaćali godišnje 12 500 zlatnika do kraja 17. stoljeća, a od početka 18. stoljeća, svake treće godine isti iznos. Upravo na tom dubrovačkom haraču, temeljio se odnos između Dubrovnika i Osmanskog Carstva.³⁷

Republika je na tom haraču temeljila i svoje povlastice poput povoljne carine, prava na slobodnu i sigurnu trgovinu, prava dubrovačkih trgovaca na osmanskim teritoriju i obrnuto te određeni stupanj neovisnosti (zaštita suverenosti i cjelovitosti teritorija Dubrovačke Republike)

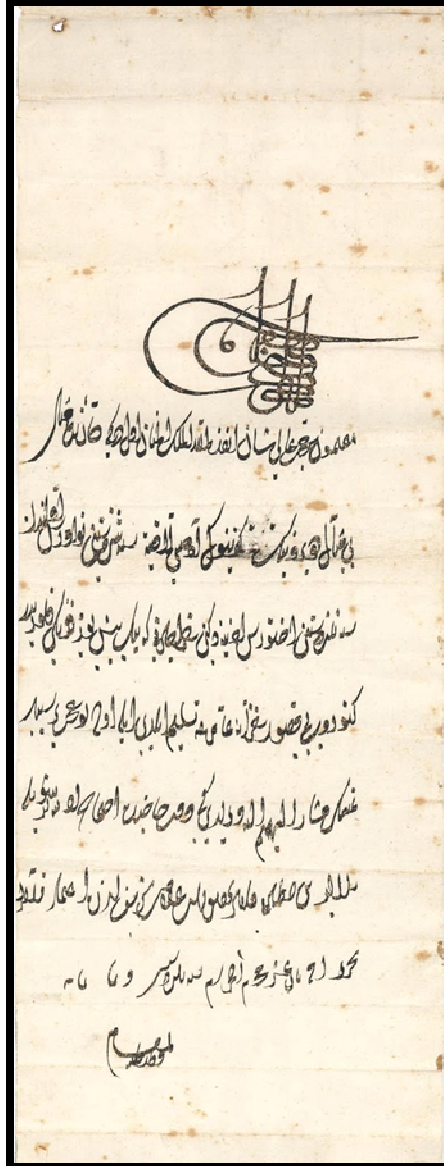
Dubrovačke vlasti su bile u stalnom kontaktu s vlastima osmanskih pokajina diljem Osmanskog Carstva, a navedeni kontakti su sačuvani u obliku prijepiski na hrvatskom, talijanskom i turskom jeziku. Uz to sačuvana su pisma Osmanlija i razne vrste službenih dokumenta, kao što su sultanski spisi, naređenja pokrajinskih vlasti, kadijska rješenja itd.

Svi spomenuti spisi i dokumenti sačuvani su unutar zbirke *Acta turcarum* te su bili odlagani u Turskoj kancelariji, u sastavu Kneževa dvora, u zasebne arhive. S obzirom na spomenutu situaciju, Senat je naredio popisivanje i razvrstavanje svih sultanskih dokumenata. Iako je Senat to naredio u nekoliko navrata tijekom 18. st., nema dokaza da su te naredbe provedene u djelo, već baš suprotno, da je arhiv Turske kancelarije bio u potpunosti neorganiziran i nepregledan.

Tijekom 18. stoljeća uslijedili su prvi pokušaji inventariziranja i sređivanja arhiva, a krajem 18. stoljeća bilo je dovršeno sređivanje sultanskih spisa. Poznat je podatak da je Senat 1775. zatražio od istaknutih dubrovačkih dragomana Mihe Zarinija i don Ivana Mrgića da u roku godine dana dovedu u red Tursku kancelariju. S obzirom na odluku da se turska kancelarija dovede u red, Senat je 1780.-ih poticao na cjelokupno uređenje arhiva Dubrovačke Republike kako bi formirao što bolji inventar u kojem se bilo tko može snaći. Propašću Dubrovačke Republike te dolaskom Dubrovnika pod vlast francuske uprave, a kasnije austrijske, arhiv Turske kancelarije je djelomično propao. Također je tijekom austrijske

³⁷ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16442>

vladavine dio gradiva bio odnesen u Državni arhiv u Beču, koji je u sljedećih 150 godina bio prenašan na relaciji Beč - Beograd da bi napokon, pod oznakom "K" bio pohranjen u Državnom arhivu u Dubrovniku. Danas arhivska serija *Acta Turcarum* sadrži oko 15.000 osmanskih dokumenata, od kojih je oko 2.200 komada sultanskih.³⁸

Slika 5. Ferman turskog sultana Mehmeda II, kojim priznaje isplatu harača od strane Dubrovčana.

³⁸ MIOVIĆ (2003.)

4.3 Arhiv Dubrovačke Republike

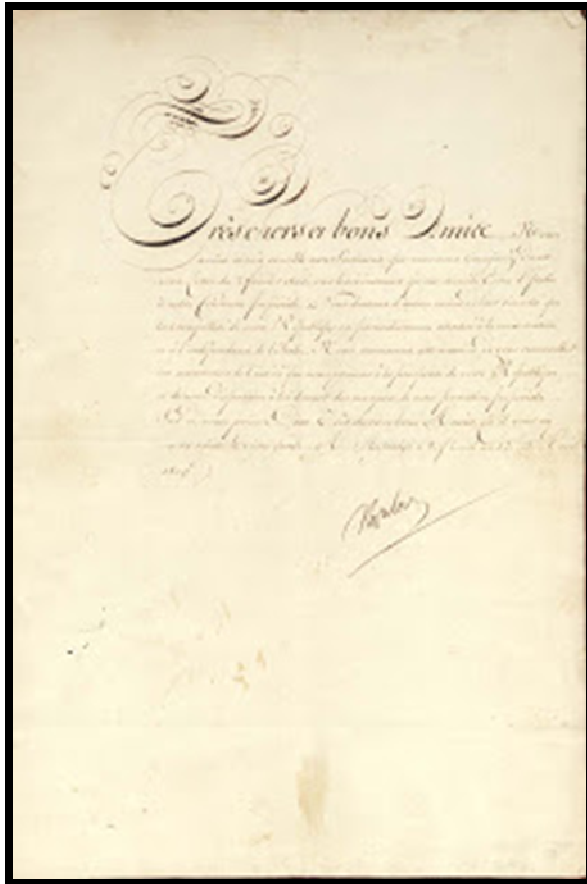
Bitan i najvažniji dio Dubrovačkog arhiva jest arhiv Dubrovačke republike i francuske uprave s dokumentima od 1022. - 1814. – dijeli se na 92 serije.

Jezgru Arhiva čine fondovi Dubrovačke Republike i francuske uprave. Važniji su fondovi i serije iz doba Dubrovačke Republike:

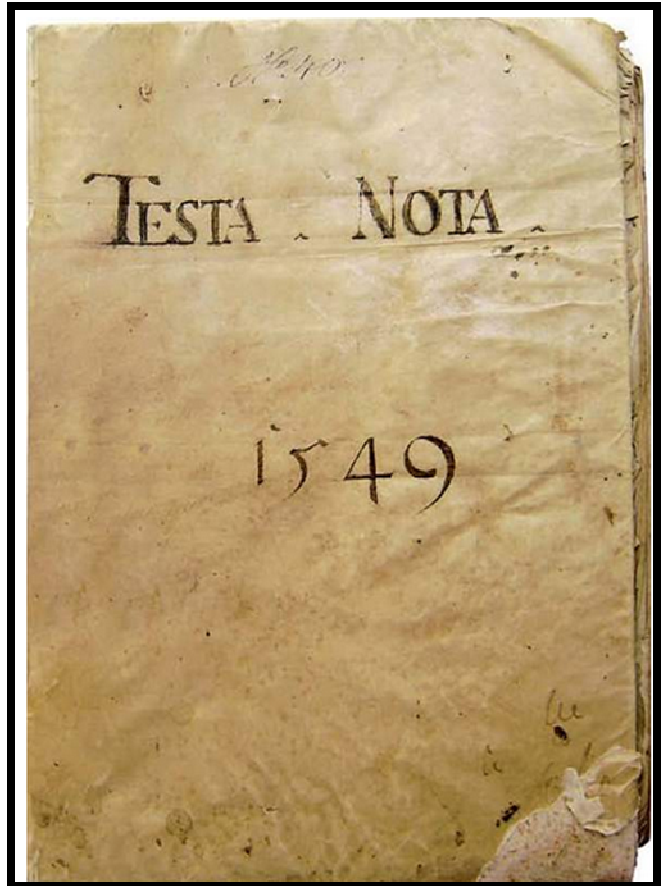
1. Odluke Vijeća (*Reformationes*),
2. Veliko vijeće (*Acta Consilii Maioris*),
3. Vijeće umoljenih (*Acta Consilii Rogatorum*),
4. Malo vijeće (*Acta Minoris Consilii*),
5. Odluke kneza (*Praecepta Rectoris*),
6. Isprave i akti (*Diplomata et acta*), u sklopu kojega je i vrijedna Serija Osmanskih spisa (*Acta Turcarum*),
7. Pisma i upute Republike na Istok (*Litterae et commissiones Levantis*) i na Zapad (*Litterae et commissiones Ponentis*),
8. Razne isprave notarije (*Diversa Notariae*), serije Oporuke notarije (*Testamenta Notariae*), Zakoni i pravilnici (*Leges et instructiones*), potom Razni zapisnici državne kancelarije (*Diversa Cancellariae*),
9. Kaznene tužbe (*Lamenta Criminalia*),
10. Kaznene presude kancelarije (*Criminalia*),
11. Troškovi kneževa dvora (*Dicta domini rectoris*),
12. Zemljišnik (*Cathasticum*),
13. Općinska blagajna (*Cassa Communis*),
14. Carine i trošarine (*Dohana*),
15. Straže i naoružanje (*Custodiae et armamentum*),
16. Bratovštine (*Fratrariae*),
17. Pomorski ured (*Offitium navigationis*),
18. Blago djelo (*Archivium Operum piarum*),
19. Francuska uprava (*Acta Gallica*).³⁹

³⁹ Pregled stanja fondova i zbirki i skupina Državnog arhiva u Dubrovniku

Bogata i vrijedna iako ne i opsežna arhivska građa Dubrovačke Republike od 13. st. do njenog pada 1808., sačuvana je u svom kontinuitetu tako da je teško naći u svijetu sličan primjer. Odnos prema pisanoj riječi bio je nadasve odgovoran, a stroge propise o čuvanju kao i sankcije o povredi tih propisa, donosila su najvažnija tijela Općine, a kasnije Republike.⁴⁰

Slika 6. Dopis francuskog cara Napoleona vladi Dubrovačke Republike.

Slika 7. Testamenta Notariae

⁴⁰ MUSTAĆ (1994.) 19-23

5. Francuska uprava u Dubrovniku od 1808.-1814.

Problemi unutar Dubrovačke Republike nastaju 1806. godine kada je nastupio veliki gospodarski, politički i financijski slom, kao reakcija na oslabljenje i propast pomorstva te ratne sukobe.⁴¹

U šest godina, koliko je francuska uprava djelovala na području Dubrovačke Republike, Francuzi nisu uspjeli stabilizirati svoje reforme niti sudske i upravne modele, kao ni svoj politički sustav. O tome piše dr. sc. Ćosić u svom članku *Sumarni inventar fonda središnje francuske uprave u Dubrovniku (Acta Gallica)*, navodeći pritom „Francuski politički sustav nije se uspio održati, kako u Dubrovniku tako ni u drugim hrvatskim krajevima, najviše zbog društvene i gospodarske nespремnosti za cjelovitije reforme, ali i zbog stalnih ratnih prilika te savezničke pomorske blokade jadranske obale.“⁴²

Iako nisu mogli provesti željene reforme, francuska uprava u Dubrovniku bila je od velike važnosti. Mjere francuske uprave dovele su do konačnog prekida sa srednjovjekovnom tradicijom i feudalno-komunalnim načinom društvenog ustroja, te općenito načina života i razmišljanja. To je dovelo do razvijanja i poboljšanja uprave i administrativnog ustroja.⁴³

Nakon pada Dubrovačke Republike, tj. kada je Marmontovim aktom iz 31. siječnja 1808. godine ukinut suverenitet Republike dolazi do uspostave novog ustroja francuske uprave. U skladu s tim, organizirano je privremeno sudbeno vijeće, zatim je sastavljen popis svih inventara spisa koji su se nalazili u uredima kancelarije i notarijata te u sudskim i dragomanskim uredima.⁴⁴

Ubrzo nakon uspostave novog administrativnog ustroja, Marmont je imenovao Dominika Garagnina civilnim upraviteljem dubrovačkog područja nakon čega je odmah s radom započela nova administracija.

Garagin je odmah na početku svog djelovanja osnovao redarstveni ured u kojem su se izdavali osobni dokumenti i sl., te je imao za zadaću numerirati i popisati sve kuće u gradu u svrhu smještanja francuskih časnika.

⁴¹ ĆOSIĆ (1995), 149-195

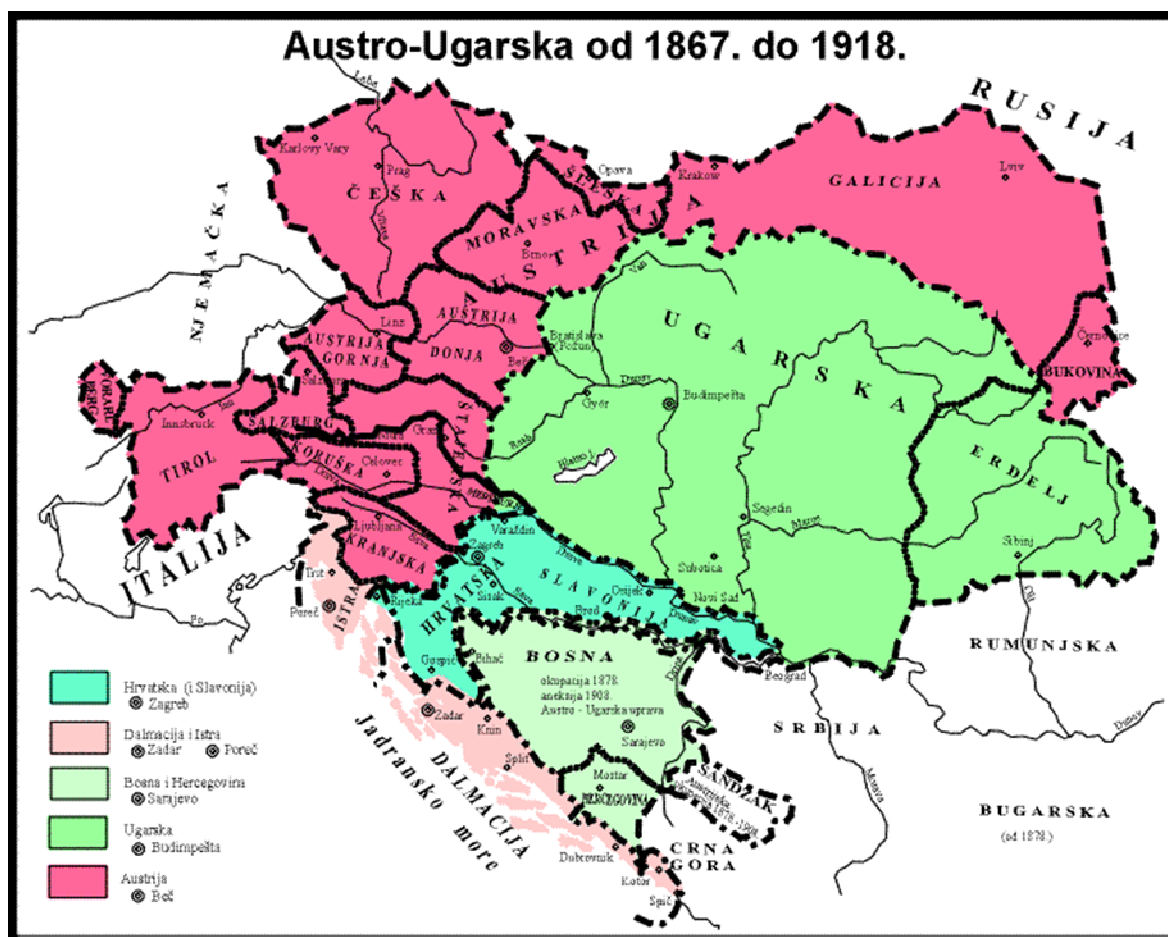
⁴² Ibid

⁴³ Ibid

⁴⁴ Ibid

6. Dubrovnik pod vlašću Habsburgovaca

Nakon sloma Republike dio grada je devastiran, a u prvim desetljećima habsburške vlasti dio je najvrjednijih arhivalija u više navrata odnesen u Beč. To je gradivo bilo predmetom restitucije pa je nakon 1922. većim dijelom vraćeno u Beograd, da bi ga Nijemci tijekom II. svj. rata ponovno odnijeli u Beč. Tek nakon rata, u razdoblju od 1946. do 1952, to je gradivo (ne u cijelosti) vraćeno u Dubrovnik.⁴⁵

Slika 8. Dubrovnik pod austrijskom vlašću

⁴⁵ <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/drzavni-arhiv-u-dubrovniku/>

Prema odluci velikih sila na Bečkom kongresu 1815. godine i nakon ukidanja Dubrovačke Republike, Dubrovnik pada pod Habsburšku vlast. Iako su se u početku Dubrovčani nadali da će slomom Napoleona ponovno doći do uspostave nezavisne Dubrovačke Republike, međunarodna politička situacija nije nudila takvu mogućnost ni rješenje, s obzirom na novu vlast koja je uvodila svoje političke ideje na koje se Dubrovnik tek navikavao i usvajao.⁴⁶

Nakon ukidanja Dubrovačke Republike i gubitkom državne samostalnosti u pitanje dolazi i arhiv i arhivski dokumenti i spisi. To se odnosi posebice na daljnji razvoj čuvanja i zaštite arhivskoga gradiva na što su većinom utjecali francuski propisi o bilježničkim arhivima, a nakon 1814. godine austrijska politika prema arhivskom gradivu.⁴⁷

Premda su od 1812. na području nekadašnje Republike trebali na snagu stupiti francuski zakoni, do tog modernog arhivskog zakonodavstva nikad nije došlo. U skladu s novim propisima koji se tiču bilježničkih arhiva, ali i iz sasvim praktičnih razloga – „...kako bi se kancelar novoga suda zadužio za spise, arhivalije i vrijedne stvari – tadašnji sudski službenik u Dubrovniku Josip Chersa (Krša), po nalogu baruna Coffinhala, generalnoga komesara za pravosuđe u Ilirskim Pokrajinama, izradio je 1812. generalni inventar knjiga i dokumenata koji se nalaze kod raznih sudova Dubrovačke općine.“⁴⁸

U Kneževu dvoru, gdje se čuvalo gradivo središnjih organa vlasti nekadašnje Dubrovačke Republike, izbio je 1817. godine požar. Velik dio dokumenata je izgorio, dok je ostatak raznesen po Gradu.⁴⁹ Te iste godine Luka Ćurlica je na zahtjev austrijske vlade izradio inventar Dubrovačkog arhiva, iz razloga što je austrijska vlada htjela da se formira centralni arhiv u Beču. Već 1818. dio se tog popisano gradiva šalje u Beč.⁵⁰

Prema popisu što ga je 1832. - 1835. izradio Ćurlica, najznačajniji dio gradiva Dubrovačkoga arhiva, a pod tim se smatraju orijentalni rukopisi, turske, ćirilske i latinske isprave, odnesen je 1833. u Beč. To je bilo u skladu s općom politikom Habsburške Monarhije koja je zahtjevala da se najvažnije gradivo Dubrovačkog arhiva čuva u Beču.⁵¹

Lučić u svom radu piše: „Stulli žalosno konstatira: »Započeto je tako razbijanje ovog prevažnog dijela hrvatskog arhivskog blaga što ga pretstavlja dubrovački arhiv. Taj proces je zatim nastavljen i potrajao je duge decenije što su iza toga slijedili«.“⁵²

⁴⁶ ĆOSIĆ (2003)a

⁴⁷ http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_1095

⁴⁸ http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_1095

⁴⁹ http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_1095

⁵⁰ Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ

⁵¹ http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_1095

⁵² LUČIĆ (1987.) 37-40

Godine 1891. imenovan je stalni zaposleni arhivist Josip Gelcich⁵³, koji je izradio i prvi cjelovit popis arhivskoga gradiva: *Catalogus I. R. Archivi Ragusini*, tiskan 1910.⁵⁴

Prema prijedlogu profesora K. Jiričeka, sve knjige su vraćene u Dubrovački arhiv 1895. godine, koji je tada obuhvaćao dvije male sobe u Kneževom dvoru. Ubrzo nakon toga preneseni su i arhivi administrativno-sudskih vlasti i drugih manjih mjesta dubrovačke oblasti. Ubrzo dolazi do problema s obzirom na veliku količinu materijala koji se u tim malim prostorijama nije mogao ni sređivati ni obrađivati. Rješenje je pronađeno u drugim prostorijama u kojima je bilo dovoljno mjesta i svjetlosti pa se gradivo moglo obraditi.

Slika 9. Knežev dvor

Nakon što je Italija 1915. napustila Trojni savez i objavila rat Austro-Ugarskoj, austrijska je vlada veći dio važnijih dokumenata Dubrovačkog arhiva spremila u sanduke i poslala u Zemaljski Arhiv u Štajerski Gradac. Nakon 1918. godine, vlada Kraljevine SHS prenijela i ostatak dokumenata Dubrovačkog arhiva iz Beča u Općinu. Godine 1920., sve ono što je bilo preneseno u Gradac, vraćeno je u Dubrovnik, a iste godine je austrijska vlada vratila i sve povelje koje su bile u Beču, ali su one zadržane u Beogradu.⁵⁵

⁵³ VOJNOVIĆ (1911), 468-472

⁵⁴ <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/drzavni-arhiv-u-dubrovniku/>

⁵⁵ REŠETAR (1924.) 584-586

6.1 Josip Gelcich

Od početka ustroja konzervatorske službe u Austro-Ugarskoj u vidu Središnjeg povjerenstva za istraživanje i očuvanje povijesnih i umjetničkih spomenika (tzv. Centralna komisija) Dubrovnik je imao svoga konzervatora koji je brinuo o kulturno-povijesnim spomenicima. Jedan od njih je bio liječnik Ivan August Kaznačić, koji je tu dužnost vršio od 1817. - 1883. Nakon njega konzervatorom je postao povjesničar Josip Gelcich. Uz sve svoje brojne dužnosti, Gelcich je napisao i jedanaest monografija o prošlosti Dubrovnika i Boke, a inventar Dubrovačkog arhiva koji je sastavio i danas je u upotrebi. Josipa Gelcicha je naslijedio gimnazijski ravnatelj Josip Posedel koji je bio konzervator starina sve do Prvog svjetskog rata.⁵⁶

Josip Gelcich bavio se poviješću, arhivistikom, paleografijom i epigrafikom te je 1881. imenovan prvim konzervatorom za dubrovačko i kotorsko područje, a 1885. godine povjerena mu je dužnost inventarizacije i čuvanja građiva Dubrovačkoga arhiva.⁵⁷ Najveći dio raznovrsnog znanstvenoga zanimanja posvetio je kulturnoj, političkoj i pomorskoj prošlosti Boke kotorske, Dubrovnika i istočnojadranske obale.

Smatra se da je prvi pristupio stručnomu sjedinjivanju, obradbi i inventarizaciji Dubrovačkoga arhiva i izradio njegov sumarni inventar, a struktura i nazivi arhivskih serija koju je ustanovio još tada vrijede i danas.

1876. godine završio je studij povijesti i geografije na Filozofskom fakultetu u Grazu Bio je profesor Nautičke škole u Dubrovniku te profesor i ravnatelj Trgovačko-pomorske akademije u Trstu. Njegova opsežna monografija o razvoju dubrovačkoga pomorstva iz 1882., napisana je na temelju glavnih propisa kojima je Dubrovnik pravno normirao pomorsku djelatnost. Uz presjek političke povijesti, u knjizi *Dello sviluppo civile di Ragusa* koju je napisao 1884. godine, donio je sustavni, dobro ilustrirani opis dubrovačkih kulturno-povijesnih i arhitektonskih spomenika.

Od 1882. do 1890. Gelcich je uređivao Biblioteku za povijest dalamatinsku. Od 1893. bio je dopisni član JAZU., gdje je svojim je radovima obrađivao povijest Boke kotorske, Dubrovačke Republike i Dalmacije. Neka od njegovih najvažnijih djela obuhvaćaju

⁵⁶ [http://www.matica.hr/kolo/307/Muratova%20\(auto\)biografiska%20uzgrednica/](http://www.matica.hr/kolo/307/Muratova%20(auto)biografiska%20uzgrednica/)

⁵⁷ <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=8400>

zaključke dubrovačkoga Vijeća iz 1301. – 1379.; opsežan zbornik isprava o odnosima Dubrovnika s Ugarskom od 1359. do 1526 (*Diplomatarium relationum republicae Ragusinae cum regno Hungariae*, 1887); Povijesna sjećanja o Boki kotorskoj (*Memorie storiche sulle Bocche di Cattaro*, 1879); O pomorskim i zdravstvenim ustanovama Dubrovačke Republike (*Delle istituzioni marittime e sanitarie della repubblica Ragusa*, 1882).⁵⁸

Zbog velikih znanstvenih prinosa bio je cijenjen u stručnim krugovima, primljen u mnoga austrijska i talijanska znanstvena društva, a 1893. izabran za dopisnoga člana JAZU. Vrijednošću i opsegom svog rada pripada najvećim povjesničarima hrvatskoga Juga na prijelazu 19. u 20. st. Osim inventara Dubrovačkoga arhiva, sve je radove objavio na talijanskom jeziku potpisujući se talijaniziranim prezimskim likom, iako je danas njegovo prezime kroatizirano kao Jelčić iako se on čitav svoj život potpisivao i živio kao Gelcich.⁵⁹

7. Dubrovački arhiv kao samostalna ustanova

Od 1920. Arhiv je počeo djelovati kao samostalna ustanova, a 1952. preseljen je u palaču Sponza, gdje se nalazi i danas.⁶⁰

Slika 10. Palača Sponza

⁵⁸ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=28968>

⁵⁹ Hrvatski biografski leksikon

⁶⁰ <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/drzavni-arhiv-u-dubrovniku/>

Danas arhiv ima sljedeće ustrojbene jedinice:

- Odjel za zaštitu i obradu arhivskog gradiva od nacionalnog značaja - arhivski fondovi Dubrovačke Republike, francuske uprave i starijeg arhivskog gradiva Korčule do 1797.,
- Odjel za zaštitu i obradu arhivskog gradiva uprave od 1814. do 1945.,
- Odjel za zaštitu i obradu arhivskog gradiva uprave od 1945.,
- Odjel za zaštitu i obradu arhivskog gradiva pravosuđa, notarijata i odvjetništva,
- Odjel za zaštitu i obradu arhivskog gradiva osobnih i obiteljskih fondova i zbirki, kulturnih, prosvjetnih, socijalnih i zdravstvenih ustanova, društvenih i političkih organizacija društava i udruženja,
- Odjel za zaštitu i obradu arhivskog gradiva gospodarskih, novčarskih i pomorskih fondova,
- Odjel za zaštitu i obradu arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva,
- Odjel za fotografiju, mikrografiju, reprografiju i digitalizaciju arhivskog gradiva, dokumentacijsko-informacijske poslove s knjižnicom,
- Laboratorij za konzervaciju i restauraciju arhivskog gradiva,
- Odjel za pravne, upravne, računovodstvene i opće poslove Arhiva.

7.1 Nadležnost Dubrovačkog arhiva

Područna nadležnost Državnog arhiva u Dubrovniku uspostavljena je nakon 1945. te je obuhvaćala teritorij tadašnjih kotara Dubrovnik i Korčula. Odlukom o određivanju područja na kojima arhivi vrše arhivsku službu utvrđena je nadležnost tadašnjega Historijskog arhiva u Dubrovniku na području općina Dubrovnik, Korčula i Lastovo. Kasnije se novim teritorijalnim ustrojem Republike Hrvatske koji je temeljen na Zakonu o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj, teritorijalna nadležnost Arhiva protegnula na čitav prostor Dubrovačko-neretvanske županije.

Krajem 2002. godine, Dubrovački je arhiv preuzeo od Državnog arhiva u Splitu nadležnost nad područjem doline Neretve, te je tom prigodom istovremeno utemeljen Sabirni arhivski centar Metković – Opuzen – Ploče, a arhivsko gradivo koje se odnosi na taj prostor, preneseno je u Metković. Na tom području, sukladno zakonu, Državni arhiv u Dubrovniku obavlja nadzor nad pismohranama i poduzima zakonske mjere za zaštitu te preuzimanje

arhivskoga gradiva koje nastaje djelatnošću državnih tijela, pravnih osoba s javnim ovlastima i javnih službi.

Zaštitu arhivskoga gradiva izvan arhiva obavlja posebna služba čiji zadaci uključuju nadziranje i pružanje stručne pomoći te vođenje evidencije o gradivu i imateljima. Na području Arhiva postoji i gradivo koje čuvaju različite vjerske ustanove poput Biskupijskog arhiva i samostanskog arhiva te gradivo Znanstvene knjižnice u Dubrovniku i Zavoda za povijesne znanosti HAZU.⁶¹

Dubrovački arhiv danas broji 7000 tomova rukopisa i oko 100.000 pojedinačnih rukopisa kojie datiramo u vrijeme od 12. stoljeća pa sve do propasti Dubrovačke Republike. Uz brojne dokumente iz dalje povijesti, u Arhivu se čuvaju i brojni dokumenti iz novije povijesti Grada i šireg Dubrovačkog područja iz 19. i 20. stoljeća sve do najnovijih vremena.⁶²

Danas je za čuvanje dokumenata zadužen arhivist Zoran Perović, koji već dvadeset godina čuva najvrijednije dokumente.⁶³

⁶¹ http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_1095

⁶² [http://croatia.hr/hr-HR/Odredista/Mjesto/Dubrovnik/Dubrovački-arhiv-\(palaca-Sponza\)?Y2leMTU2Nyxkc1wxNjcscFwyNA%3D%3D](http://croatia.hr/hr-HR/Odredista/Mjesto/Dubrovnik/Dubrovački-arhiv-(palaca-Sponza)?Y2leMTU2Nyxkc1wxNjcscFwyNA%3D%3D)

⁶³ <http://www.vecernji.hr/turisticka-patrola/arhiv-u-raskosnoj-palaci-cuva-dragocjene-tajne-iz-vremena-dubrovačke-republike-950546>

8. Zaključak

Na kraju ovog prikaza povijesnog razvoja Državnog arhiva u Dubrovniku možemo zaključiti da se spomenuti arhiv s razlogom ubraja u jedan od najvrijednijih arhiva u Hrvatskoj, ako ne i u Europi.

Kako je već rečeno, početke Dubrovačkog arhiva nalazimo već u 1022. godini kada datiramo i originalnu bulu pape Benedikta VII.

Uz bulu pape Benedikta VII., svojevrsni početak arhiva u Dubrovniku bio je i Statut grada Dubrovnika. Svemu tome pridonosi i činjenica da je Dubrovnik oduvijek imao jake trgovačke i političke veze s mnogim zemljama što je dovelo do velikog broja sklopljenih ugovora i spisa koji se prikupljaju u Dubrovačkom arhivu od njegovih početaka.

Mogli bismo reći da se kao službeni početak, tj. nastanak Dubrovačkog arhiva uzima 1278. godina s obzirom da je tada podržavljena notarska služba.

Najvažnijim dijelom Dubrovačkog arhiva smatra se gradivo Dubrovačke Republike i francuske uprave s dokumentima od 1022. - 1814. godine, koje se dijeli na 92 serije i koje svjedoči o velikoj važnosti Dubrovnika još od 11. stoljeća. To je u prvom redu zbog činjenice da je Dubrovačka Republika od svojih početaka sve vodila na papiru i što je imala velik broj konzultanata i drugih diplomatskih predstavništva po svim dijelovima Europe koji su ostavili mnogo pisanih tragova u smislu prijepiski, pisama, povelja, ugovora i sl.

Obimnost ovog arhivskog gradiva pokazuje kako je Dubrovnik odavno imao organizirano tijelo – notarske službe, koje su bile zadužene za pohranjivanje i čuvanje spisa. Za to su tada prvenstveno bili zaduženi svećenici koji su ujedno bili i prvi notari.

Iako se na temelju svega napisanog može reći da je Dubrovnik imao svojevrsan arhiv još od 11. stoljeća, a vjerojatno i prije, tek 1599. godine Senat je donio odredbu u kojoj je po prvi puta spomenuta riječ *arhiv*. Zanimljivo je kako su ljudi bili svjesni važnosti pohranjivanja spisa i dokumenata i da je arhiv u stvari formiran puno prije nego što je nazvan arhivom, a do tad se nazivao notarijatom

Uz arhivsku građu Dubrovačke Republike i francuske uprave, nezaobilazna je i građa koja se tiče diplomatskih, trgovačkih i političkih odnosa s Osmanskim Carstvom. U toj vrijednoj arhivskoj građi sačuvani su brojni spisi pisani na turskom jeziku.

Prava vrijednost Arhiva vidljiva je i u činjenici da je velika količina gradiva više puta bila premješšana što je dovelo do toga da se i dio gradiva izgubio. Fascinantno je kako, usprkos raznim vladama i događajima, Dubrovački arhiv uspijeva sačuvati sve ono najvažnije.

Iz svega prethodno navedenog jednostavno je za zaključiti da je Državni arhiv u Dubrovniku, prema količini građe koja je u njemu pohranjena, prema starosti i vrijednosti, jedan je od najbogatijih u ovom dijelu Europe, tik uz one u Vatikanu, Beču, Veneciji i Carigradu.

9. Literatura

Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odjelima SFRJ, Beograd, 1984., Savez arhivskih radnika Jugoslavije

ĆOSIĆ, S. (1994) *Prinos poznavanju tajništva i arhiva Durovačke Republike* u: Arhivski vjesnik 37: str. 123-145

ĆOSIĆ, S. (1995) *Sumarni inventar fonda središnje francuske uprave u Dubrovniku (Acta Gallica)* u: Arhivski vjesnik 38: str. 149-195

ĆOSIĆ, S. (2003.)a *Dubrovnik after the Fall of the Republic (1808-1848)* u Dubrovnik Annals 41

ĆOSIĆ, S. (2003.)b *Osvrti i kritike (Liber Statutorum Civitatis Ragusii compositus anno MCCLXXII / Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272. (priredili i na hrvatski jezik preveli Ante Šoljić, Zdravko Šundrica i Ivo Veseliæ; uvodnu studiju napisala Nella Lonza)* u Dubrovnik Annals 41, str. 297-299

FORETIĆ, V. (1959.) *Dubrovački arhiv u srednjem vijeku* u Anali historijskog instituta jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, god. VI – VII

FORETIĆ, V. (1969.) *O Dubrovačkom arhivu* u Arhivist XIX, br. 1, str. 52-64

FORETIĆ, V. (1980.) *Povijest Dubrovnika do 1808., Prvi dio*; Ljubljana, Tisak "Delo"

LUČIĆ, J. (1978.-1979.) *Povijest Dubrovačke Republike* u Historijski zbornik str. 31-32

LUČIĆ, J. (1987.) *Prinos Bernarda Stullija izučavanju dubrovačke povijesti* u Arhivski vjesnik, 30, str. 37-40

MIOVIĆ, V. (2006.) *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana*

MUSTAĆ, I. (1994.) Osvrt na povijesni razvoj zaštite arhivske građe na području Dubrovačke Republike i grada Dubrovnika u Arhivski vjesnik god. 37, str 19-23

REŠETAR, M. (1924.) *Dubrovački arhiv* u Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka Sv.I: str. 584-586

ŠUNDRICA, Z. (1972.) *Kako je nastala i kako je sačuvana bogata arhivska građa Dubrovačkog arhiva* u Arhivist, br. 1-2: str. 23-35

VOJNOVIĆ, L. (1911.) *Dubrovački arhiv* u Savremenik VI, br. 8

ŠOLJIĆ, A. (2000.) *Za vječno pamćenje* u Arhivski vjesnik god.43, str. 219-234

Pregled stanja fondova i zbirki i skupina Državnog arhiva u Dubrovniku na dan 22. travnja 1955. u Arhivist, br 2. (Dodatak IV)

9.1 Internetski izvori

1. leksikon.muzej-marindrzic.eu
2. www.dad.hr
3. www.vecernji.hrtajne-iz-vremena-dubrovacke-republike-950546
4. croatia.hr
5. arhinet.arhiv.hr
6. www.matica.hr
7. hbl.lzmk.hr
8. www.enciklopedija.hr
9. hebeta.lzmk.hr

10. Popis slika

Slika 1. Restaurirani Statut Grada Dubrovnika.....	1
Slika 2. Dio iz restauriraniog Statuta Grada Dubrovnika.....	1
Slika 3. Tijek suvereniteta nad Dubrovnikom.....	12
Slika 4. Najstariji dokument u Arhivu, Bula pape Benediktra VIII, datira iz 27. 9. 1022.....	1
Slika 5. Ferman turskog sultana Mehmeda II, kojim priznaje isplatu harača od strane Dubrovčana.	1
Slika 6. Dopis francuskog cara Napoleona vladi Dubrovačke Republike.	1
Slika 7. Testamenta Notariae	1
Slika 8. Dubrovnik pod austrijskom vlašću	26
Slika 9. Knežev dvor	1
Slika 10. Palača Sponza	1

Dubrovnik Archive – development of the archive until becoming an independent institution

Summary

Dubrovnik Archive - development of archive to the occurrence as independent institutions

Saint Mary's archive keepers were mentioned for the first time in the 1251 as guardians of town privileges in the treasury. The appointment of Tomazino de Savere as a notary public laid the foundations of an organized notary and office services. By becoming a republic, the number of administrative offices increased, resulting in a larger number of clerks. Archive materials of the Dubrovnik Archive were kept for centuries, but its most important records come from the periods of the Republic and French administration. After the republic was abolished, the issue of retaining the archive and archival records arose. Although French laws were supposed to be implemented in 1812 on the territory of the republic, modern archive laws were never enforced because Dubrovnik became a part of the Habsburg Monarchy which moved the archival records to Vienna. Territorial jurisdiction of the National Dubrovnik Archive was restored in 1945 and it included the former counties of Dubrovnik and Korčula. By the Decision determining areas on which archives perform archival services the jurisdiction of the former Historic Dubrovnik Archive incorporated the counties of Dubrovnik, Korčula and Lastovo. Later, with the new territorial organization in the Republic of Croatia, based on the Law on the areas of counties, cities and municipalities in the Republic of Croatia, territorial jurisdiction of the Archive covered the entire Dubrovnik-Neretva County.

Key words: *archive, Republic of Dubrovnik, records, notary, chancellery*